

Hanne Poulsen: Sømandens uartige hunde

Fajancehundene fra Staffordshire var i perioden 1860-1900 den souvenir, som alle danske søfolk forventedes at tage hjem til koner og kærester fra engelsk havn.

Til hundene blev knyttet nogle tvivlsomme traditioner, der her diskuteres, og der gøres rede for figurerens egen slægtshistorie, der går tilbage til en fjern fortid.

Måske skulle titlen på denne lille studie bare være »sømandens hunde«, for hvordan var det nu med disse hunde? Bag dette indforståede spørgsmål, der med mellemrum stilles til et søfartsmuseums medarbejdere, ligger historien om nogle af de mest populære sømandssouvenirer, fajancehundene fra Staffordshire.

Figurerne blev altid solgt parvis. I deres engelske hjemland var de beregnet til at sætte på kaminhylden og havde derfor en forholdsvis ringe dybde, og bagsiden var afglattet og uden bemaling. Det er dette faktum, at der er tale om en for- og en bagside, der ligger til grund for den mest udbredte tradition om hundenes rolle i søfartssamfundet. Ifølge denne stod hundene i vindueskarmen og kiggede ud efter manden, der var ude på de store have. Når manden kom hjem, blev de vendt. I ugebladenes antikbrevkasser blev historien selvfølgelig uddybet, og navne som Nybo-

der og Marstal blev sat på som aktuelle lokaliteter. Nu signalerede de udadkiggede hunde til elskereren, at der var fri bane.

En anden tradition fortæller, at pigerne i sømandsbordellerne ikke måtte tage imod penge, så derfor solgte de hundene til deres kunder for overpris.

Men historien om sømandens hunde er så spændende, at vi her skal prøve at opridsede deres kulturhistorie og prøve at komme om bag de senere traditioner.

I grevskabet Staffordshires nordvestlige del, grupperet omkring byen Stoke-on-Trent havde siden 1600-årene et stigende antal pottemagere slået sig ned for at udnytte de gode forekomster af ler, af adgangen til kul og transportmulighederne ad de indre vandveje ud til Liverpool i vest og The Wash og Humberfloden i øst.

I dette tidligt industrialiserede Midtengland specialiserede pottemagerne sig i at fremstille pyntelige krus og kander, platter og figurer, der med dekoration i emaljefarve og kobberlustre skulle konkurrere med de kostbare kinesiske porcelænsvaser og nipsfigurer og deres efterligninger fra de tyske porcelænsfabrikker. Fra omkring 1840 kunne man ligefrem tale om en storproduktion af figurer, idet fremstillingen blev sat i system således, at deres forside, bagside og bundstykke blev støbt i forme

og sat sammen. Dette gjorde dem billige, og da kundekredsen var bestemmende for motivvalget, fik de såkaldte Staffordshirefigurer deres eget folkelige særpræg. Deres tid falder sammen med dronning Victorias regeringstid, og figurerne forestiller historiske såvel som tidens kendte personer, og

mange af dem til hest. Navnet blev skrevet på soklen, for det var så som så med portrætligheden. Der var også romantiske og sentimentale figurgrupper, ikke sjældent øget med et »hus« til lommeuret eller en lille vase. Mange af figurerne blev fremstillet og solgt som par, og de blev købt for at

Et par Staffordshire-spaniels indkøbt til Handels- og Søfartsmuseet i 1920 som karakteristiske sømandshunde. Desværre er deres forhistorie ikke kendt. Hundene, der er dekoreret med pletter af kobberlustre, er meget fine eksemplarer af slagsen med frit udformede forpoter. (Foto: H& S)

A pair of Staffordshire spaniels which were purchased for the Danish Maritime Museum in 1920 as characteristic sailor's dogs. Unfortunately their prior history is unknown. The dogs, which are decorated with spots of copper lustre, are very fine examples of this type and have been formed with the front paws standing free. (Photo: DMM)

stå som pynt på hylden over kaminen, der var midtpunktet i ethvert engelsk hjem.

En anden stor motivkreds var dyrefigurerne, og af dem er det hundene, vi her vil koncentrere os om, for af den danske sømand blev hovedsagelig kun hundene efterspurgt. Blandt Staffordshirefigurerne var mange dyr som katte, fugle, køer og får. Men det var hundene, der også i England blev den store favorit. Der blev lavet langbenede mynder, for hundevæddeløb med disse dyr var en yndet sport i det engelske aristokrati. Men de »indendørs« hunde, skødehundene blev dog de foretrukne. Moppen optræder tidligt, i begyndelsen af 1700-årene kom puddelen til, og op gennem 1800-årene konkurrerede denne i yndest med den langørede spaniel, der med sin glattere pels var lettere at lave og derfor billigere. Den blev også kaldt King Charles' spaniel, for typen havde været hofhund hos Charles II. Med den stigende efterspørgsel blev hundefigurerne og især spanielen fabrikeret i tusindvis ikke alene i Staffordshire, men også i London og andre steder. De fleste modellører var anonyme, men vi kender nogle navne fra pottemagerområdet i Midtengland. En Georg Hood ved Bourne lavede fra 1845 store og små hunde. I Hanley hed en modellør af »dogs and animals« James Hudson. Han døde 1882. I Burslem var William Kent en af flere, der omkring 1885 udførte hunde af forskellige typer. Hundene blev solgt på markeder til det engelske publikum, og deres tilnavn »comforters« eller »comforter dog« siger en del om de følelser, de små rare hunde vakte. Også engel-

ske udvandrere ville gerne have et par hunde med hjemmefra til de nye kontinenter. Et andet tilnavn »grave dogs« er sværere at forklare.

I litteraturen om Staffordshirefajancer omtales ikke relationer mellem søfolk og hunde. Til de engelske søfolk blev nemlig fremstillet specielle sømandsfajancer med billeder af skibe og sømænd og med digte om Sailor's Farewell og Sailor's Return. Disse ting appellerede ikke til skandinaviske og nordtyske søfolk. Det gjorde imidlertid hundene, der for en billig penge kunne købes i de havnebyer, hvor skandinaverne kom. Skibsdrengen købte hunde med hjem til sin mor, og skibsfører og styrmand tog et par med hjem til konen eller kæresten. Hjemme i den pæne stue var lågkisten blevet afløst af dragkisten eller et chatol, og på disse høje skuffemøbler såvel som på de lavere kommoder skulle hundene stå til pynt, gerne med et skrin eller en vase i midten. Placeringen i vindueskarmen er en nyere skik.

I hjemmene indgik hundene i en broget sammenhæng, som det fremgår af Johannes Olsens beskrivelse af et sydfynsk skipperhjem: *Skibsbilleder paa Væggene, kinesisk Porcelæn, Kobber- og Messingsager fra fjerne Lande, Laksager fra Østen, Tekstiler fra Indien, Persien, Tyrkiet og flere Steder, mærkelige Fajancer, Vaaben og meget mere fra al Jordens Lande, ikke at forglemme de morsomme engelske Porcelænshunde med forgyldte eller violette Pletter. De holder Vagt paa Kommoder og Skabe over sjældne Konkylie og mange andre Genstande, som Fatter hjemfører til Kone og Børn efter hyppigt lang Ventetid.*

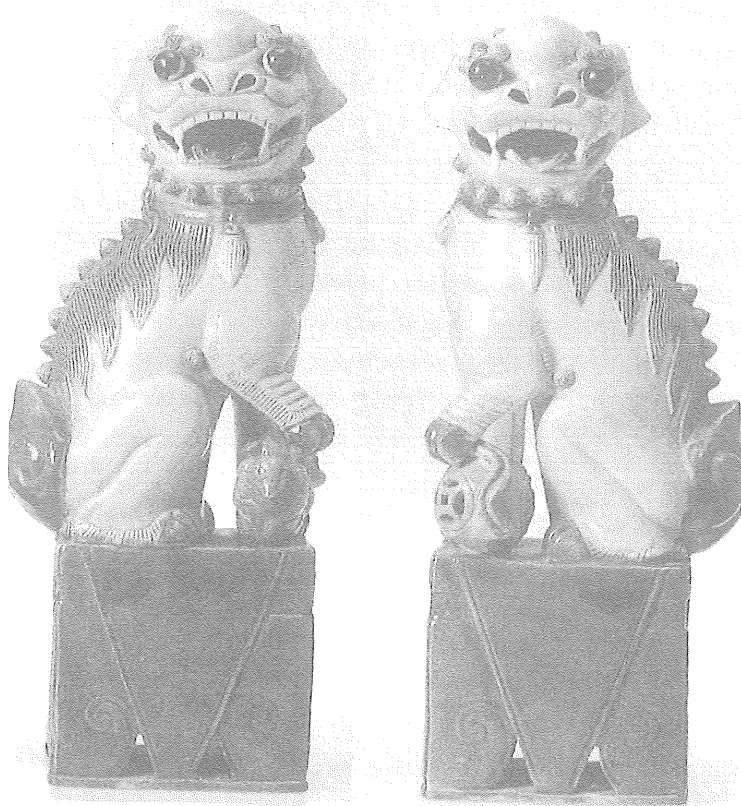

På billedet af Mette Toft, der i sin stue på Fanø skriver brev til sin sejrende ægtefælle, kan vi lægge mærke til hundene på chatollet, et par fine højbenede spaniels med mønjerøde pletter.
(Maleri af Ad. H.Hansen, 1919. Orig. H&S)

*A picture of Mette Toft in her sitting room on Fanø writing a letter to her husband who is away at sea. Notice the China dogs on the desk, a fine pair of long-legged spaniels with minium-coloured spots.
(Painting by Ad. H. Hansen, 1919. Orig. DMM)*

I modsætning til de aktuelle og skiftende personfremstillinger fra værkstederne i Staffordshire, havde hundene som motiv meget gamle og eksotiske aner. De går tilbage til de løvefigurer, der vogtede de bud-

dhistiske helligdomme i det gamle Kina. Disse løver optræder som par. De sidder på deres bagdel på en sokkel og vender et åbent gab mod beskueren. Ved første øjekast er de ens, men under deres løftede for-

ben har hunnen, der altid sidder til venstre, en unge, og hanløven til højre en gennembrudt bold af samme type, som endnu benyttes i den kinesiske løvedans. Dyrene bærer et halsbånd, hvori hænger tre bjælder, der har haft til funktion at afværge onde ånder.

Der har aldrig været løver i Kina, men hanløver menes lejlighedsvis at have været skænket som gave fra det persiske hof. På de ældste bevarede løvefigurer ses en rem eller et reb at hænge ud af mundvigene i det blottede gab. Da kineserne aldrig havde set løver, mente de, at også hunløverne

Et par kinesiske Fo-hunde antagelig fra slutningen af 1800-årene, 39,5 cm høje. Til venstre hunnen med hvalpen, overfor står hannen med en bold.

(Fra auktionshuset Ellekildes katalog nr. 24, 1996)

A pair of Chinese Fo-dogs presumably from the end of the 19th century, 39.5 cm. The female with the puppet to the left opposite the male dog with a ball.

(From the auctioneers Ellekildes' catalogue no. 24, 1996)

havde manke, så begge dyr fremstilledes med en lang og raffineret formgivet rygmanke. Fremme omkring 1700 var erindringen blegnet omkring det frådende rovdyr. Nu blev løvefigurerne fremstillet i stort tal og i lille størrelse beregnet for private hjem. 11 sådanne løvefigurer af porcelæn blev i 1700-årene indkøbt til Det kongelige danske Kunstkammer. De er 11 til 34 cm høje, og de fleste af dem har et lille rør ved siden til afbrænding af røgelse. De europæiske, først og fremmest de engelske opkøbere af kinesisk kunstindustri og kuriositeter faldt for de charmerende dyr, som på grund af deres lighed med pekingesere blev kaldt Dogs of Fo (Fo=Buddha), på dansk Fo-hunde. Og disse Fo-hunde er i næsten uændret form blevet eksporteret fra Kina til Europa lige til nutiden.

De kinesiske varer blev ivrigt efterlignet, men i løbet af 1700-årene gik mange engelske pottemagere over til at fremstille hunde, der lignede engelske familie- og skødehunde, men de kaldtes stadig China-dogs. Som følge af ordet China's dobbelthed, idet det ikke alene betyder Kina men også porcelæn, blev fajancehundene mange ste-

der, også her i landet kaldt porcelænshunde - og det endda af folk, der vidste bedre besked.

Staffordshirehundene optræder også altid som par. De sidder vagtsomt på deres bagdel, vendt mod hinanden og symboliserer efter traditionen troskab og tryghed. Der er ingen kønskarakter ved hundene, men den venstre kaldes for hjertehunden, og her kan vi så trække en parallel til løvehunden med ungen. Et andet fast træk ved hundene er, at de bærer et halsbånd, hvorfra der udgår en gylden lænke, og i halsbåndet hænger en forgyldt lås. Hvem har nogensinde set en hængelås på en lille hund? Det er simpelthen Fo-hundens midterste og største bjælde (eller er det en lotusknop?), der er blevet til en hængelås.

Det trygge og rare ved hundene har også betydet noget for sømanden selv. Han behøvede jo ikke at give dem fra sig med det samme, og når skibet lå i havn, så de jo pæne ud på skibskistens låg. Blandt de få beretninger, vi har om hundenes første ejere, handler tre om hunde, der af sømanden tages frem af kisten og foræres til en kvinde som afdrag på økonomisk eller følelsesmæssig gæld. Ingen af de bevarede case-stories om hundene har baggrund i noget seksuelt.

Kort tid efter en af disse henvendelser, hvor jeg – også ud fra egen baggrund i Nyboder og svigerfamilien i Marstal – omhyggeligt havde tilbagevist enhver uanstændig baggrund for Staffordshirehundene, nød jeg i London det milde decembervejr ved en slentretur i de viktorianske rækkehuskvarterer omkring Earls Court. Pludselig blev min opmærksomhed vakt af en Staf-

fordshire rytterfigur, der stod ude på gesimsen foran et halvvejs åbentstående vindue, hvor gardinet var trukket for. Som jeg stod der og stirrede på det usædvanlige syn, rakte en nøgen kvindearm frem foran gardinet og stak en langstilket rød rose under armen på rytteren. Siden da har jeg været lidt mere forsigtig med at afvise, at hundenes placering i et vindue i individuelle tilfælde kunne have været brugt som tegn. Men med den sociale kontrol på godt og ondt, der har hersket mellem søfartssamfundenes tætliggende huse, må netop disse lokaliteter nok kunne sige sig fri.

»De uartige hunde« version to, der knytter erhvervelsen af et hundepar til bordelvirksomhed virker ganske usandsynlig. Aldrig har man vel hørt om et så fintfølede etablissement, at damerne ikke måtte tage imod penge, og så endda i de engelske havnekvarterer, der skal være hjemsted for historien. Den (øst) tyske etnolog, Wolfgang Rudolph, der fra 1950'erne berejste den tyske Østersøkyst, stødte også på denne historie, som han fandt var vidt udbredt, men som havde sit tyngdepunkt i området mellem Kiel og Rügen, hvorfra den også havde vundet indpas i Danmark. Måske er historien blevet kolporteret af antikvitetsopkøbere, der ville styrke interessen for de små hunde.

I 1954 var en vistnok københavnsk journalist på besøg hos en antikvitetshandler i Tønder for at få en god artikel til søndagstillægget. Artiklen indledes således: *For hundrede år siden måtte de engelske glædespiger ikke tage imod penge af deres kundekreds. Derimod måtte de godt sælge 30 cm høje porcelæns-puddelhunde – til overpriser! En engelsk porce-*

Rytterparret prinsen af Wales og hans danskfødte gemalinde opstod som kaminformurer kort efter parrets bryllup i 1863.
(Efter W. Rudolph: Seefahrer-Souvenirs)

Shortly after their marriage in 1863 the Prince of Wales and his Danish-born spouse appeared as equestrian figures for the mantelpiece.
(From W. Rudolph: Seefahrer-Souvenirs)

lænsfabrik beskæftigede sig ikke med andet året rundt end fremstillingen af disse sorttrynede hunde med de forbausede øjne. Der har tilsyneladende været god efterspørgsel efter puddelhunde og kærlighed på de tågede britiske øer. Mange sømænd »købte« disse hunde, og når de vendte hjem til den hjemlige favn, berettede de, at hundene var en souvenir fra besøget i England. – Hvad de på en måde jo også var.¹

Og antikvitetshandleren står inde for historien.

Erfaringen viser, at folk har en bedre hukommelse for pikante historier end for de mere sobre, og museumsfolk er ingen undtagelse. Den ellers så forsigtige forsker og daværende leder af museet på Koldinghus, Sigurd Skov, fortæller i 1963 til en journalist fra Kolding Folkeblad om »tem-

pelhundene«, som de oprindeligt var i Kina. Også den engelske udgave af hundene kan efter Skovs mening henføres til kategorien tempelhund: ... for de har gjort tjeneste i små kærlighedstempler i fremmede havnebyer. Disse kærlighedstempler var som regel beliggende i en og samme gade i de engelske havnebyer, og pigerne, der holdt til i dem, var rationelt indstillede. Det var dem, der handlede med hundene. Når en dansk eller en anden sømand eller rejsende gik gennem gaden, kunne han ved et blik i vinduet forvise sig om, hvorvidt der var åbent i templet eller ej. Var det åbent, vendte hunden ansigtet ud mod gaden, men var der optaget, sendte hunden sit blik ind i stuen, eller måske var det omvendt.

Fandt man det åbne tempel, var der vel ikke mange betænkeligheder ved at gå ind, og når ceremonierne var overstået, var det naturligt, at man tog hunden med – selvfølgelig mod betaling, hvorefter pigens kunne stille en ny i sit vindue.

Her ser vi de to traditioner kørt sammen til én med en noget uskarp kontur.

I sin sammenfattende publicering af Østersøegnens sømandssouvenirs fra 1982 er Wolfgang Rudolph kommet frem til den konklusion, at der intet belæg er for version to, men at den må være opstået omkring 1900 i et muntert lag af bade-gæster eller kunstnere for at latterliggøre hundene, der for dem var indbegrebet af kitsch og småborgerlighed. Det lystige selskab (Rudolph siger feuchtfrölich) har ligget fladt af grin over konerne i den lille fiskerflække, der så omhyggeligt tog vare på de værdsatte pyntegenstande. Hun skulle bare vide – ha-ha-ha. Men historien er utrolig sejlivet og blev så sent som i marts 1999 bragt til torvs i det svenske TV-pro-

Der var hunde i vinduerne og over dørene i Nyboder en klar aprildag 1999. »Ja, de kaldes Nyboderhundene«, forklarer en forbigående. »Dem satte konen i vinduet, når manden var ude, så kunne elskeren se, at der var fri bane«. ... »Vi fik dem som en slags hadegave«, fortæller en ung hjemmeværende mor. »Men min mand er i Søværnet, og vi prøver at sætte dem, så det passer. Nu er han ude«. (Fotograferet af forfatteren)

There were dogs in the windows and over the doors in Nyboder one bright day in April 1999. »Oh yes, they're called Nyboder dogs«, a passer-by explained. »The wife used to put them in the window when her husband was out so her lover could see that the coast was clear« ... »We were given them as a kind of hate present«, said a young housewife and mother. »But my husband is in the Navy and we try to place them so that it fits. Right now he's away.«

(Photographed by the author)

gram Antikrundan.

Som antikviteter betragtet er det gået stærkt op og ned for hundene som for den øvrige gruppe af Staffordshirefigurer. Hvor der i begyndelsen af 1900-årene næppe var et sømandshjem, der ikke ejede et eller flere hundepar, var de følgende generationer

knap så begejstrede for de nipsgenstande, der blev forbundet med den ufriske klunkestil. Måske har også bordelhistorien kostet mange hunde livet.

I sine erindringer, udg. 1953, mindes Andreas Sørensen sit barndomsmiljø i Sønderho. Hans far havde sejlet i 45 år, de første mange år i sejlskibene, før han som skipper måtte resignere og blive styrmand i en damper. Fra sejlskibstiden havde faderen hjembragt to store krøllede »Aberdeen-Hunde« med gule bånd om halsen. De stod på kommoden og vogtede en hjord af elefanter i hårdt, sort træ. *Disse hunde holdt jeg meget af, og denne Kærlighed har ikke fortaget sig. Hver gang jeg i en Antikvitetssørgning ser ind i disse trofast Øjne, husker jeg den Hærskare af Fajancehunde, der indtog Hæderspladser i de gamle Fanø-huse. Kunstkere trak dengang på Skulderen af Aberdeen- eller New England-Hundene, men nu har de oplevet en Renaissance og koster op til et Par Hundrede Kroner Parret. Jeg har selv fire Hunde, to store og to »Hvalpe«. Med de sorte Snuder kækt i Vejret staar de under et Billedgalleri af gamle Fanøskibe, som for fulde Sejl stævner frem over de syv Have.*

En samler kunne i museets årbog 1969 præsentere de 28 hundepar, syv puddelpar,

resten spaniels, som han havde erhvervet i årenes løb.

Hundene var atter kommet på mode, og i løbet af 1950'erne blev de statussymboler på linie med malede almuemøbler, manglebretter og Kellinghusentallerkner. Især de hvide løveklippede pudler med »pels« af porcelænsgrus, de såkaldte sukker- eller krymmelhunde, var nærmest uopnåelige for en almindelig lønmodtager. Hundene kom så højt op i pris, at der i England og måske også andre steder i 1960'erne blev startet en produktion af nye hunde af spanieltypen, hvide med halsbånd. Hermed gik bunden ud af markedet samtidig med, at en ny generation fordrev almuettingene fra hjemmene og gik over til »high tech«.

Nu ser man atter hundene i de små søfartssamfund i stigende tal, for igen produceres der »nye« hunde. Ofte anskaffes de af tilflyttere eller »københavnere«. De ved, at der var noget med søfolk og hunde, og var der ikke en pikant historie bag? Men hundene fortæller ingenting. Om man vender de sorte snuder mod stuen eller mod gaden ser de med store øjne lige frem for sig uden dog at se, og ikke en trækning opliver deres tålmodigt melankolske ansigtsudtryk.

Note:

¹ Redaktør Aage Poder i Ugens Gæst, 22. Okt. 1954.

Kilder:

Etnografiske genstande i Det kongelige danske Kunstammer 1650-1800. Nationalmuseet 1980.
Maj Fehrman: *Porslinshundar*. I *Kulturen* 1965, side 71 ff.
Rut Lidgren: *Staffordshire Figuror*. Stockholm 1958.
Johannes Olsen: *Den Sydfynske Sejlskibsfarts Historie*, 1932, 112.
Wolfgang Rudolph: *Seefahrer-Souvenirs. Steingut, Fayence und Porzellan aus 3 Jahrhunderten*. Leipzig 1982, s. 79-115.
Andreas Sørensen: *Fra det yderste Hav*. Gyldendal 1953, s. 16.
Hans H. Kjølens: *Staffordhund*. Handels- og Søfartsmuseets årbog 1969, 128-130.
Handels- og Søfartsmuseets udklipssamling.

Julie Martin Hansen, Ærøskøbing, takkes for gode oplysninger.

Artiklen er en let revideret udgave af et bidrag skrevet til Orlogsmuseets direktør Ole Lisberg Jensen i anledning af 60 års fødselsdagen. Festskriftet udkom i juni 1999 som bind 2 i Orlogsmuseets Skriftrække.

The Sailor's Naughty Dogs

Summary

In the period 1860-1900 faience dogs from Staffordshire, also called China dogs, were the souvenirs which Danish sailors were expected to bring home to their wives and girlfriends. The dogs were also made outside the old pottery area, but they were of the same type: poodles and spaniels with a modelled and partially coloured front, whereas the back was smooth and undecorated. While the dogs in England were bought for the mantelpiece, in Denmark they fulfilled the need for decoration on the large chest-of-drawers and bureaux, which were the new pieces of furniture in the fine living room.

Around 1900 there was hardly a home in a Danish maritime centre such as Fanø, Samsø, South Funen and Ærø which was not blessed with one or more pairs of dogs. After the turn of the century some doubtful rumours began to circulate about the dogs. One of these stories was that the wife in the little maritime town put the dogs in the window as a sign to her lover: if the dogs were looking out then her husband was away and the coast was clear. If her husband was home then they had their undecorated rear ends facing the street. Another story associated with the dogs is that prostitutes in the British ports were not allowed to take money from the sailors, but instead sold the

faience dogs to them at an exorbitant price. This story is particularly tenacious and was retold as recently as March 1999 in a Swedish antique roadshow. Neither of the stories seem particularly reasonable, the first one because of the social control exercised in small communities. The second is a quite unlikely story which, as pointed out by Wolfgang Rudolph a North German ethnologist, arose at the beginning of the century on the German Baltic coast at a »feuchtfröhlich« (merry) table of artists or bathing guests who watched scornfully as the local wives tended to their dear ornamental animals.

The article then describes the dogs' relationship to the Chinese dogs of Fo (Buddha), the figures (originally lions) which guarded Buddha's shrines. Dogs of Fo were made in pairs, in the later editions in the form of incense burners or knick-knacks, the female on the left with a puppy under its paw and the male playing with a ball. This corresponds with the tradition which calls the left one of the otherwise identical china dogs the dog of the heart. Among other common features is the golden padlock in the dog's collar which cannot otherwise be explained, but which can be traced back to the collar of the dogs of Fo, on which hung a large bell looking like a knob or stud.

